

СИСТЕМА ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Постановка проблеми. За даними ЮНЕСКО за повоєнні роки в зарубіжних країнах одержали вищу освіту або підвищили кваліфікацію 6 мільйонів студентів і спеціалістів. Іноземні студенти стали значним економічним, політичним і культурним фактором країни, яка виконує замовлення на освітні послуги. Розширення міжнародного співробітництва України в галузі надання освітянських послуг іноземним громадянам виявило значну кількість проблем, з якими стикаються як студенти, так і вищі навчальні заклади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У цьому зв'язку іноземні студенти стають об'єктом досліджень різних наук. Зокрема в Америці дослідженням цієї проблеми займається інститут Міжнародної Освіти. Одним із джерел інформації є щорічні й разові видання ЮНЕСКО. За радянських часів проблеми підготовки іноземних студентів розроблялися в роботах О. Голубева, В. Костомарова, М. Софінського, В. Станіса та інших. Сучасні проблеми цієї категорії студентства досліджують Л. Рибаченко (підготовка іноземних студентів у навчальних закладах України у 1946-2000 рр.), В. Тарасенко (формування професійно-комунікативної компетенції іноземних студентів-русистів в умовах міжпредметної координації), О. Тетянченко (визначення педагогічних умов спілкування з іноземними студентами в процесі навчання), Л. Хаткова (пошук шляхів активізації пізнавальної діяльності іноземних учнів підготовчого факультету) та інші. Однак особливості виховної системи вищого навчального закладу в роботі з іноземними студентами залишаються майже не дослідженими.

Постановка завдання – проаналізувати особливості системи правового виховання студентів країн СНД Азійського регіону в умовах інженерно-педагогічного навчального закладу. Робота є частиною наукового проекту „Виховна робота зі студентами країн СНД Азійського регіону” кафедри психології, філософії та освітніх технологій Української інженерно-педагогічної академії.

Виклад основного матеріалу. Після розпаду Радянського Союзу в центральній частині Азії утворилися п'ять незалежних держав: Казахстан, Кіргізія, Таджикистан, Туркменія та Узбекистан. Студенти, які прибувають на навчання в Україну з цих країн, виховувалися вже на своїх національних традиціях та ідеалах. Більшість із них не знає ні української, ні російської мови. Система національного законодавства цих країн зазнала значних змін. Всі ці фактори викликають проблеми в адаптації студентів до умов навчання в Україні.

Враховуючи, що іноземець як особистість формувався в іншому культурному й освітньому середовищі, в УПА система навчально-виховного процесу побудована на таких положеннях:

- всебічний аналіз особливостей контингенту іноземних студентів у психологічному, фізіологічному, етнічному, етичному, правовому та інших аспектах;
- пред'явлення іноземному студенту чітких вимог як до суб'єкта й об'єкта навчання й виховання;
- створення умов для мовної, психологічної, моральної, правової адаптації до умов перебування й навчання в Україні.

Однією з проблем, безумовно, постає правове виховання, що здобуває актуальності через зміну правового статусу студентів-іноземців, необізнаність щодо положень правових норм України.

Аналіз літератури [4; 5; 6; 7; 8] свідчить, що під поняттям „правове виховання” вчені розуміють процес цілеспрямованого впливу на студентів, метою якого є формування високого рівня правової свідомості й правомірної соціально-активної поведінки молоді.

Правове виховання, як й інші види виховання, здійснює три головні функції: пізнавальну, спрямовану на підвищення рівня юридичних знань, правової обізнаності, поінформованості; оцінну, пов'язану з оцінкою своїх поглядів у відношенні до норм права і спрямовану в кінцевому підсумку на формування поваги до закону; регулятивну, спрямовану на забезпечення правомірної поведінки, охорони і підтримки правопорядку. Звідси і завданнями правового виховання є: поширення юридичних знань, підвищення їх рівня, формування поваги до закону і досягнення правомірної поведінки, підтримка правопорядку і розвиток соціально-правової активності.

До суб'єктів, які здійснюють систему правовиховної роботи в УПА, входять декан факультету міжнародних освітніх програм, заступник декана з виховної роботи, заступник декана із соціальних питань, заступник декана з навчальної роботи, заступник декана з наукової роботи, куратори груп, завідувачі кафедр, викладачі, комендант гуртожитку, органи студентського самоврядування (студентська рада гуртожитку, старости груп, студентський сенат), представники земляцтва. Розподіл обов'язків між цими суб'єктами і реалізація ними своїх функцій в галузі виховної роботи забезпечують системну діяльність, що має цілеспрямований та врегульований характер.

Система правового виховання іноземних студентів в УПА охоплює:

1. **Навчальний процес.** До навчального плану введено такі навчальні дисципліни, як „Вступ до фаху”, „Теоретико-правові основи освіти” на першому курсі, „Основи правознавства” на другому курсі. Головною метою цих дисциплін є озброєння студентів знаннями і навичками застосування норм права щодо ситуацій, які виникають у житті студентів у період навчання в Україні.

Оскільки в частини студентів першого курсу виникають певні труднощі не тільки з розумінням української або російської мов, а і з розумінням юридичної термінології, при вивченні цих дисциплін практикується включення студентів в індивідуальну пізнавальну діяльність під час лекції за допомогою лекції-візуалізації (термін, який був запропонований А. А. Вербицьким) [1], яка є результатом пошуку нових можливостей реалізації принципу наочності. Процес візуалізації уявляє собою згортання різноманітної інформації й подання її у вигляді символів, знаків та ін. Ці схеми в педагогіці мають назву мнемосхем. В образному вигляді можна уявити будь-який матеріал (у вигляді рисунків, блок-схем, графіків). Однак на лекціях в образному вигляді пропонується лише тільки та інформація, яку студенти повинні добре засвоїти і знати. Будь-яка форма візуальної інформації містить ті або інші елементи проблемності, тому процес візуалізації сприяє створенню проблемної ситуації, вирішення якої здійснюється на основі аналізу, синтезу, узагальнення, згортання або розгортання інформації, тобто з включенням індивідуальної пізнавальної діяльності.

Логічні конспекти-схеми в навчальному процесі виконують комплекс педагогічних функцій: концентроване відображення теоретичного матеріалу з курсу; встановлення причинно-наслідкових зв'язків при індивідуальній роботі над навчальним матеріалом; орієнтування і синтезування знань: формування узагальнюючих понять і уявлень. Дидактична сутність конспекту-схеми полягає в тому, що він допомагає виявити логічну структуру матеріалу, який вивчається, сприяє послідовному систематичному засвоєнню знань, за допомогою визначеної знакової системи фіксується увага на головному, привчає аналізувати факти, зіставляти їх, робити висновки, сприяє формуванню навичок самоконтролю.

Методика використання конспектів-схем є такою:

1. На початку семестру студенти отримують конспекти-схеми з курсів правового спрямування і працюють за ними на кожному лекційному занятті.

2. Матеріал викладається за конспектом-схемою, яка демонструється за допомогою ТЗН.

На початку лекції коротенько, впродовж 5-7 хвилин, лектор характеризує головні питання теми. Потім читається лекція, тобто відбувається послідовне „розгортання” коротко викладеного матеріалу. Студенти слухають і ведуть записи, використовуючи

конспекти-схеми. У кінці лекції знову повторюються головні положення і робляться узагальнюючі висновки, тобто матеріал знову „згортається”.

3. Конспекти-схеми містять незакінчені елементи, які заповнюються під час роботи (на лекції, під час підготовки домашнього завдання).

За допомогою конспектів-схем здійснюється зворотній зв'язок, з'ясовується як студенти засвоїли викладений матеріал. Контроль за індивідуальною роботою студентів здійснюється на кожному занятті у вигляді мініконтрольних робіт на початку лекції та усного опитування по головним проблемам викладеної лекції.

Доцільність такої роботи міститься й у тому, що під час лекції студенти не зайняті механічним конспектуванням, а розмірковують разом з викладачем, пов'язуючи старий матеріал з новим.

Під час проведення практичних занять у роботі з іноземними студентами головний акцент робиться на вирішенні казусів. Для цього підібрано до кожної теми три типи ситуацій: аналітичні, керуючі та виконавчі. І в залежності від індивідуальних знань та здібностей студентам пропонується їх вирішити.

У процесі добору і підготовки цих казусів спираються на теорію значимості, яка отримала найбільше висвітлення у психологічних дослідженнях Н. Ф. Добриніна та І. Л. Баскакова. Вони відмічають, що „значимість є особистим джерелом вибіркового відношення людини, вибіркості її психічних процесів і всієї діяльності” [2, с. 23]. Психологи дійшли висновку, що для вдалого засвоєння знань необхідно враховувати “особистісну значимість” знань, інакше вони не будуть засвоєні або будуть засвоєні формально. Тому підбину ситуації, які є актуальними для студентів, з якими вони зустрічаються в повсякденному житті.

Аналітичні ситуації призначаються для вироблення вміння оцінювати факти, явища, визначати обставини, від яких залежить наприклад, протиріччя, навчають пояснювати вірні, помилкові або незаконні дії. Типові питання і завдання до такої ситуації: “Проаналізуйте... і дайте оцінку. Знайдіть помилку в судженні. Хто винен...?”

Керуючі ситуації призначаються для вироблення в студентів вміння самим знаходити способи вирішення завдання, розробляти визначений “проект” рішення. Ці ситуації включають і попередній аналіз, описання подій, фактів і явищ. Типові запитання: “Знайдіть вірний вихід із цієї ситуації. Виведіть наслідок із причини. Вірно чи ні повівся герой?”

Виконавчі ситуації використовуються з метою навчити способу поведінки. Вони досить часто мають характер незакінченої розповіді, перерваної на кульмінаційному моменті розвитку подій. Студенти повинні знайти вихід із важкого становища і таким чином закінчити розповідь. Студент опиняється перед вибором альтернативного рішення. Типові завдання: “Прийміть рішення у цьому конфлікті. Як би ви вчинили на місці героя розповіді? Наведіть подібні приклади з вашого життя.”

Специфічною особливістю правових норм є їх термінологія. Як свідчить досвід, іноземні студенти не завжди досить чітко розуміють значення того або іншого терміну. Тому кожний студент має індивідуально складати свій словничок юридичних термінів. І під час проведення семінарських занять використовується термінологічний диктант. На початку заняття, коли потрібно перевірити готовність студентів до заняття, їм пропонується за фіксований час розшифрувати декілька термінів. По закінченню роботи проводиться взаємне рецензування робіт, причому рецензувати потрібно інші терміни, не ті, з якими студент працював. Сутність такого рецензування не в тому, щоб оцінити роботу однокурсника, а викласти іншу точку зору: недостатня інформація – потрібно доповнити, помилка – виправити. Рецензування також обмежується в часі. Після завершення виконання цих двох робіт, вони здаються викладачеві для остаточного оцінювання.

2. Виховний процес. Реалізація загальноакадемічна програми, одним із напрямів якої є правове виховання іноземних студентів. У педагогічній науці, досліджуючи методи виховання, більшість авторів визначають три групи методів виховання: 1) методи формування свідомості; 2) методи організації діяльності і формування досвіду громадської поведінки; 3) методи стимулювання і гальмування поведінки [3, с. 44]. Головна мета

перших методів – це “вплив на свідомість, почуття, волю вихованців для пояснення і доведення правильності чи необхідності певної поведінки” [3, с. 44]. До методів формування свідомості автори відносять: лекції, бесіди, пояснення, диспути, дискусії, конференції, навіювання, приклади. Але головний – це метод переконання, який використовується, коли “поставлене завдання сформулювати у особи позитивне ставлення до діяльності, заходу, готовність до поведінки, яка відповідає нормам моралі та інші.” [3, с. 45]. До головних шляхів формування досвіду поведінки відносять:

- навіювання і переконання;
- особистий досвід у ситуаціях, які повторюються, – метод “орієнтованих ситуацій”;
- багаторазове включення у відповідну діяльність;
- метод емоційного переносу;
- метод кооптації – включення студента у групу із встановленими установками, де у нього з’являються ті установки, які підтримуються цією групою.

Ці положення теорії виховання використовуються під час формування правової свідомості іноземних студентів у процесі правового виховання.

Загальноакадемічна програма реалізується шляхом проведення роз’яснювальних бесід із залученням представників органів внутрішніх справ; тематичних лекцій на правову тематику; тренінгів по оволодінню навичками правомірної поведінки; тематичних вечорів, олімпіад з правознавства; профілактичних заходів, спрямованих на попередження протиправної поведінки в гуртожитках.

3. Виробничу практику. Під час практики студенти спрямовуються на засвоєння правових норм, пов’язаних із особливостями майбутньої професійної діяльності.

Оскільки іноземні студенти здобувають вищу освіту, то висувуються такі вимоги до правового виховання:

– професійна спрямованість правового виховання – у навчально-виховному процесі потрібно формувати свідомість студента і як особистості, і як майбутнього фахівця, враховуючи особливості майбутньої професійної діяльності;

– поєднання правової і моральної тематики, що дозволить сформувати повагу до норм законів через засвоєння загальнолюдських цінностей;

– порівняння правових норм українського законодавства і національного законодавства рідної країни іноземного студента.

Зміст правових роботи передбачає засвоєння студентами іноземцями:

- 1) правил паспортного та візового режиму на території України;
- 2) правил внутрішнього трудового розкладу та поведінки студентів УПА;
- 3) правил мешкання в гуртожитку;
- 4) переліку документів іноземного студента;
- 5) прав та обов’язків іноземних студентів в Україні;
- 6) правил поведінки у громадському транспорті;
- 7) правил поведінки у громадських місцях;
- 8) особливостей адміністративної та кримінальної відповідальності іноземців в Україні;
- 9) особливостей освітнього процесу в Україні і світі;
- 10) особливостей студентського самоврядування.

Висновки. Система правового виховання іноземних студентів у вищому навчальному закладі має будуватися з урахуванням проблем в адаптації, що виникають у молодих людей, які приїжджають до України на навчання. Тільки комплексна програма з правового виховання, до реалізації якої будуть залучені всі суб’єкти навчально-виховного процесу, допоможе озброїти студентів необхідними знаннями правових норм, налаштувати їх на правомірну поведінку та розв’язати адаптаційні проблеми.

Перспективи подальших досліджень. Особливості впливу засвоєних під час навчання в Україні норм права на поведінку іноземних студентів після повернення на

батьківщину потребують вивчення задля корекції процесу правового виховання іноземних студентів в Україні.

Список використаних джерел

1. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А. А. Вербицкий. – М. : Высшая школа, 1991. – 207 с.
2. Добрынин Н. Ф. Особенности внимания студентов в эмоционально значимой ситуации / Н. Ф. Добрынин, И. Л. Баскакова // Вопросы психологии познавательной деятельности : сб. науч. тр. / Моск. гос. пед. ин-т им. В. И. Ленина. – М., 1980. – С. 48–59.
3. Лозова В. І. Питання теорії виховання : навч. посіб. / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Х., 1995. – 126 с.
4. Палюх І. П. Деякі питання підвищення ефективності правового виховання студентів І. П. Палюх, Д. М. Голубчик // Проблеми вдосконалення виховної роботи у вищій школі в сучасних умовах : тези доп. Всеукр. наук.-метод. конф., 16-18 груд. 1998 р.– Дніпропетровськ, 1998. – С. 46–47.
5. Подберезський М. К. Формування правової культури: теоретичні та методичні основи : моногр. / М. К. Подберезський, В. О. Безбородий. – Мукачево : Елара, 1999. – 216 с.
6. Саломаткин А. С. Формирование правовой культуры будущего учителя : учеб. пособие к спецкурсу / А. С. Саломаткин, Н. М. Яковлева ; Челябин. гос. пед. ин-т – Челябинск, 1990. – 82 с.
7. Семернева Н. К. Правосознание студентов и пути его формирования // Правовое воспитание в вузе (По материалам работы вузов г. Свердловска) : межвуз. сб. науч. тр.; Свердлов. юрид. ин-т. – Свердловск, 1979. – С. 50–59.
8. Татаринцева Е. В. Правовое воспитание: методология и методика / Е. В. Татаринцева – М. : Высшая школа, 1990. – 175 с.

Романова І. А.

Система правового виховання іноземних студентів в умовах інженерно-педагогічного навчального закладу

Описано адаптаційні проблеми, з якими стикаються іноземні студенти в Україні; охарактеризовано коло суб'єктів, які здійснюють правове виховання, його зміст та систему, які використовуються в УІПА для покращення адаптації іноземних студентів до умов навчання в Україні.

Ключові слова: адаптація, іноземні студенти, правове виховання, система правового виховання, суб'єкти правового виховання, зміст правового виховання.

Романова И. А.

Система правового воспитания иностранных студентов в условиях инженерно-педагогического учебного заведения

Описано адаптационные проблемы, с которыми встречаются иностранные студенты в Украине; охарактеризовано круг субъектов, которые осуществляют правовое воспитание, его содержание и систему, которые используются в УИПА для улучшения адаптации иностранных студентов к условиям обучения в Украине.

Ключевые слова: адаптация, иностранные студенты, правовое воспитание, система правового воспитания, субъекты правового воспитания, содержание правового воспитания.

I. Romanova

The System of Foreign Students' Legal Education in Engineering-Pedagogic Higher Educational Establishments

It was described the range of adaptation problems faced by foreign students in Ukraine;

described the circle of agents which carry out legal education, its content and system, which is used in UIPA to improve adaptation to the conditions of foreign students studying in Ukraine.

Key words: adaptation, foreign students, legal education, the system of legal education, the subjects of legal education, the content of legal education.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2013 р.